

11. Челпанов Г.І. Твори: в 4 т. Введення в філософію. Т. 1. Серія «Антологія української думки». Ред. Мозговая Н. Г., Волков А. Г., авт. вступ. ст. Манжура В. І. Київ: НПУ; Мелітополь: МГПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 405 с.
12. Там само. С. 7.
13. Там само. С. 8.
14. Там само. С. 237. Здатність волі підкорятися лише моральному закону називається автономією волі; підпорядкування ж волі чомусь зовнішньому, наприклад, уявленню щастя тощо, називається гетерономією волі.
15. Там само. С. 282-283.
16. Челпанов Г.І. Твори: в 4 т. Введення до філософії. Т. 1. Серія «Антологія української думки». Ред. Мозговая Н. Г., Волков А. Г., авт. вступ. ст. Манжура В. І. Київ: НПУ; Мелітополь: МГПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. С. 297.
17. Там само. С. 351.

Шевченко С.М.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти,
Інституту педагогіки НАПН України,
ORCID ID iD: 0000-0002-0432-8893,
Scopus ID: 57225045332*

**ШЕВЧЕНКО ТАРАС ГРИГОРОВИЧ
(1814-1861)**

Великий поет, художник, гуманіст, культурно-громадський діяч,
поборник української національної ідеї

Народився 9 березня 1814 р. в с. Моринці Звенигородський р-н, Черкаської обл. в сім'ї селянина-кріпака, рано залишився сиротою. Восьмирічного тараса батько віддав у науку до дяка-вчителя, де хлопець за 2 роки вивчив граматику, часослов, псалтир. 1832 р. був відданий у навчання до «різних живописних справ цехового майстра» В.Ширяєва в С.-Петербурзі. Після закінчення академії (1845) отримав звання «вільного художника», повернувся в Україну, де працював у київській археографічній комісії.

1846 р. вступив до таємної політичної організації - Кирило-Мефодіївського товариства. За антиурядову діяльність у 1847 р. був заарештований, звинувачений у непокорі владі та «відданий у солдати» із засланням в Оренбурзьку фортецю (на 10 років) із заборотою писати та малювати. Після повернення із заслання (1859) жив у С.-Петербурзі, оскільки постійно проживати в Україні йому було заборонено.

Тарас Шевченко - основоположник не лише нової української літератури, а й критичного реалізму в образотворчому мистецтві. Поет мріяв про незалежну суверенну українську державу де шанують мову, культуру та історію народу. Автор понад тисячі мистецьких творів (втрачено понад 160 його творів). 1860 р. було офіційно визнано його успіхи в живописі: йому присвоїли звання академіка. Десятирічне заслання призвели до передчасної смерті Т.Шевченка

Помер 26 лютого (за новим стилем 10 березня) 1861 р.

Тарас Григорович Шевченко вважав, що український народ має всі підстави для формування своєї самостійної держави й культури. Поет доводить, що справжня освіченість, повага й любов до культури інших народів можливі тільки тоді, коли людина залишається на рідному ґрунті, поважає, знає культуру, мову свого власного народу.

Праці: «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» (1845), «Малий кобзар», «Іван Підкова (В.І. Штернбергу)», «Н. Маркевичу» (1911) та багато ін.

**І МЕРТВИМ, І ЖИВИМ, І НЕНАРОЖДЕНИМ¹
ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ МОЄ ДРУЖНЄЄ ПОСЛАНІЄ
(уривок)**

І смеркає, і світає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянный,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає —
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І Господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
А що вродить? побачите,
Які будуть жніва!
Схаменіться, недолуди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтесь,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,

І сила, і воля.
Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, — несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого. Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились!..
І хилитесь, як і хилились!
І знову шкуру дерете
З братів незрящих, гречкосіїв,
І сонця-правди дозрівать
В німецькі землі, не чужії,
Претесея знову!.. Якби взять
І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тойді оставсь би сиротою
З святими горами Дніпро!
Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати б не ридала,
Не чули б у Бога вашої хули.
І сонце не гріло б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі.
І люди б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою.
Схаменіться! будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,

Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати.
Одцурається брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами!
Умийтесь! образ Божий
Багном не скверніте.
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать...
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко! глибоко!
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засядуть, і премудрих
Немудрі одурять!
Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя.
А то залізете на небо:
«І ми не ми, і я не я,
І все те бачив, і все знаю,
Нема ні пекла, ані раю.
Немає й Бога, тільки я!
Та куций німець узловатий,
А більш нікого!...» — «Добре, брате,
Що ж ти таке?»
«Нехай скаже

Німець. Ми не знаєм».
Отак-то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: «Ви моголи».
«Моголи! моголи!»
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець скаже: «Ви слав'яне».
«Слав'яне! слав'яне!»
Славних прадідів великих
Правнуки погані!
І Коллара читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганка,
І в слав'янофіли
Так і претесь... І всі мови
Слав'янського люду —
Всі знаєте. А свої
Дас[т]ьбі... Колись будем
І по-своєму глаголять,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже, —
Отойді ми заходимось!..
Добре заходились
По німецькому показу
І заговорили
Так, що й німець не второпа,
Учитель великий,
А не те, щоб прості люде.
А гвалту! а крику!
«І гармонія, і сила,
Музика та й годі.
А історія!.. поема
Вольного народа!

Що ті римляне убогі!
Чортзна-що — не Брути!
У нас Брути! і Коклеси!
Славні, незабуті!
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась!»
Кров'ю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!
Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тойді себе: що ми?..
Чиї сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..
То й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття — ваші пани
Ясновельможнії гетьмани.
Чого ж ви чванитеся, ви!
Сини сердешної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як батьки ходили.
Не чваньтесь, з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили.
Може, чванитеся, що братство
Віру заступило.

Що Синопом, Трапезондом
Галушки варило.
Правда!.. правда, наїдались.
А вам тепер вадить.
І на Січі мудрий німець
Картопельку садить,
А ви її купуєте,
Їсте на здоров'я
Та славите Запорожжя.
А чисю кров'ю
Ота земля напоєна,
Що картопля родить, —
Вам байдуже. Аби добра
Була для городу!
А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили!..
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!
Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!
Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Заміс[т]ь пива праведную
Кров із ребер точать.
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі
Современними огнями.
Повести за віком,
За німцями, недоріку,
Сліпую каліку.
Добре, ведіть, показуйте,

Нехай стара мати
Навчається, як дітей тих
Нових доглядати.
Показуйте!.. за науку,
Не турбуйтеся, буде
Материна добра плата.
Розпадеться луда
На очах ваших неситих,
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих.
Не дуріте самі себе,
Учіться, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших. Тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Отака-то наша слава,
Слава України.
Отак і ви прочитай[те],
Щоб не сонним снилися
Всі неправди, щоб розкрилися
Високі могили

Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
За що розпинали!
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіяє...
Обніміться ж, брати мої.
Молю вас, благаю!

Т.Шевченко.

*І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє
дружнєє посланіє. Вірші. Поеми.*

Худож.-оформлювач А.С. Ленчик. Х.: Фоліо, 2005. С. 50-57.

Тарас Шевченко

Н. МАРКЕВИЧУ

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати!
Тепер летиш в Україну —
Тебе виглядають;
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?
Я й тут чужий, самотній,
І на Україні

Я сирота, мій голубе,
Як і чужині.
Чого-ж серце б'ється, рветься?
Я там самотній!..
Самотній... А Україна?
А степи широкі?!
Там повіє буйнесенький,
Як брат заговорить;
Там в широкім полі воля;
Там синєє море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють, –
Розмовляють, сумуючи;
Така їх мова:
„Було колись, минулося
Не вернеться знову!”
Полетів би, послушав би,
Заплакав би з ними...
Та ба! доля приборкала
Між людьми чужими.

*Т.Шевченко.
Н. Маркевичу. Малий Кобзар для дітей з малюнками.
К.: Вид-во «Український учитель», 1911. С. 50.*

Тарас Шевченко

Мені однаково чи буду
Я жити в Україні чи ні
Чи хто згадає чи забуде
Мене в снігу на чужині
Однаковісенько мені!
В неволі виріс між чужими
І не оплаканий своїми
В неволі плачучи умру

І все з собою заберу
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні
На нашій не своїй землі
І не помяне батько з сином
Не скаже синові Молись
Молися сину за Вкраїну
Його замучили колись
Мені однаково чи буде
Той син молитися чи ні
Та неоднаково мені
Як Україну злиї люди
Присплять лукаві і в огні
Її окрадену збудять
Ох не однаково мені!

Т.Шевченко.

Мені однаково... Малий Кобзар для дітей з малюнками. К.: Вид-во «Український учитель», 1911. С. 51.

Примітки

Уривок з твору подається за виданням: Т.Шевченко. І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє. Вірші. Поєми. Худож.-оформлювач А.С. Ленчик. Х.: Фоліо, 2005. С. 50-57.

Загородня А.А.,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти,
Інституту педагогіки НПП України,
<https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>
Scopus ID: 57218267032*

ШЛЕМКЕВИЧ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

(1984-1966)

український філософ, публіцист, громадсько-політичний діяч, дослідник історії української культури

Народився 27 січня 1984 р. у с. Пилява на Тернопільщині. Навчався у народній школі та в гімназії у м.Бучач, далі – в м.Львові : у гімназії, згодом в університеті у Відні. 1915 р., під час окупації Галичини російською армією, був вивезений у полон до Сибіру і повернувся в Україну тільки 1917р. Мешкав у Києві, працював секретарем «Робітничої газети» та співробітником Всеукраїнської академії наук. Після захоплення Києва більшовиками 1919 р. деякий час учителював у сільських школах на півдні Черкащини, а згодом виїхав до Галичини.

1923 р. продовжив навчання у Віденському університеті, здобув ступінь доктора філософії, а потім ще два роки навчався у Сорбонні. Повернувшись до Галичини,